

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 7

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

December 2024

WWW.AJERUZ.COM

International Scientific Journal
AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
December 2024

Tashkent 2024

TYUTORLIK FAOLIYATI VA UNGA QO'YILADIGAN TALABLAR

A.F.Xudayberganov

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Fizika va kimyo fakulteti tyutori

Annotatsiya. *Ushbu maqola orqali tyutor tushunchasi va uning ta'lim jarayonida ahamiyati haqida ma'lumotga ega bo'lasiz. Tyutor so'ziga ilmiy berilgan ta'riflar hamda Bobolarimizning fikrlari ushbu maqolada o'rin olgan. Tyutor bu yordamchi. Talabaning eng yaqin ko'makchisi. Demak bu tushunchani biz bemalol zamonaviy pedagog individual qobiliyatiga ega, talabaga barcha fanlarni sifatli o'rgatishda kemakchi va turli xildagi ta'lim turlarida foydalana oladigan yetuk mutaxassis deb tushunishimiz mumkin. Bundan tashqari, berilgan ilmiy ma'lumotlar barcha pedagoglar uchun foydalidir.*

Kalit so'zlar: *Tyutor, tyutorning kreativ qobiliyati, uning majburiyatlari, pedagogik psixologik xolati.*

KIRISH:

Har bir oliy ta'lim muassasining talabasi uning farzandi kabidir. Ota-ona o'z bolalari uchun doimo qayg'urgani singari bugun ta'lim muassasalari ham talabalarning ilm olishi, kelgusi faoliyatini to'g'ri belgilashiga mas'ullikni his etadi. Talabaga ta'lim berish bilan birga, darsdan bo'sh vaqtida nimalar bilan bandligi, qanday muhitda yashashi, uning fanlardan tashqari qiziqishlari — hammasi oliy o'quv yurti uchun muhim.

Xo'sh, bu jarayonda o'tgan davrlarda oliy ta'lim muassasasi qanday ishlarni amalga oshirgan? Ma'lumki, yaqin yillargacha OTMlarda murabbiylik tizimi asosida ish olib borilardi. Bunda murabbiylik tizimi professor-o'qituvchi xohlasa-xohlamasa majburiy yuklama sifatida akademik guruhlariga biriktirilgan. Bu majburlov yuklamasidan tashqari, o'qituvchi sifatida o'zining katta mas'uliyati ham turgan. O'qituvchi bir kunda uch para darsi bo'lsa, biriktirilgan guruhlariga faqatgina tanaffus vaqtida eshikdan mo'ralab yoki guruh sardoridan shunchaki "kim bor, kim yo'q"ligini bilish, "nima muammo bor" deb so'rashdan ko'p uzoqlashmagan. Qolaversa, bu murabbiylik tizimida oylik maoshining 25 foizigacha ustama haq to'lash belgilangan bo'lsa-da, kamdan-kam hollarda 20 foizgacha to'langan, aksariyat hollarda esa ishiga yarasha 5-15 foiz haq to'langan xolos. Bugun ham oliy o'quv yurtlarida talabalarning mustaqil ta'lim olish faoliyatini rivojlantirishga ko'maklashuvchi murabbiylar ish olib bormoqda. Biroq

endilikda ular guruh murabbiyi emas, balki tyutor maqomida. Tabiiyki, ularning vazifalari ham avvalgilaridan farq qiladi. Respublika davlat oliy ta'lim muassasalarida tyutorlik tizimi joriy qilinganiga ko'p bo'lmadi. Prezidentimizning 2019-yil 8-oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni hamda shu

asosida qabul qilingan Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2021-yil 30-sentyabrdagi buyrug'i va Nizomi yangicha tizimga asos bo'lgan edi. Bugun bir qancha OTMLar qatori Chirchiq davlat pedagogika universitetida ham tyutorlar ish olib bormoqda. Ayni kunda ularning soni 54 nafarga yetdi. Hozirgi globallashuv sharoitida barcha sohalarining tayanchi, fundamenti - ta'limga borib taqaladi. Chunki aynan ta'lim dargohlaridan jamiyat uchun kerakli va uni boshqaradigan yetuk mutaxassislar yetishib chiqmoqda. Shu jihatdan, zamon talablariga mos, irodali, har tomonlama mulohazali, manfaatlari bunyodkorlik g'oyasiga qaratilgan yosh kadrlarni tarbiyalash bugungi kun ta'lim muassasalari oldida turgan dolzarb vazifalardan sanaladi. Tyutorlik tizimi ham ana shu maqsadlarga yo'naltirilgan. U oliy ta'lim muassasasida tarbiya jarayonini tizimli va samarali amalga oshirishning muhim shakli va vositasidir. Tyutor esa talabalarning shaxsiy rivojlanishiga, ta'lim muassasasi, respublika va xalqaro miqyosdagi tanlov va olimpiadalarda munosib ishtirok etishiga, shuningdek, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishiga ko'maklashuvchi pedagog bo'lib, u yigit-qizlarni kasbga yo'naltirish, Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, turli ilmiy to'garaklarga jalb etish hamda muammo va kamchiliklarini o'rganib, ularga atroflicha echim topish bilan shug'ullanadi. Har qanday yangilik kabi bu yo'nalishning ham kelib chiqish tarixi bor. Ko'p manbalarda ta'kidlanishicha, dastlabki tyutorlar XII asrda Angliyaning Oksford va Kembrij universitetlarida paydo bo'lgan. Atama ingliz tilidan olingan va "uy o'qituvchisi, o'qituvchi, murabbiy, vasiy" degan ma'nolarni anglatadi. "Tyutorlik" so'zi insonning shaxsiy ta'limini qo'llab-quvvatlashni anglatadi. Bu juda nozik, "xususiy" ish faoliyatidir. Rus tadqiqotchisi N.V.Ribalkinaning fikriga ko'ra, XVI asr oxiriga kelib tyutor universitet ta'limi tizimida qo'l ostidagi talabalarning tarbiyasiga mas'ul bo'lgan muhim shaxsga aylanadi. XVII asrda tyutor faoliyati ko'lami yanada kengayib, endilikda unga ta'lim berish vazifalari ham yuklanadi. U talabaga qaysi amaliy mashg'ulot va ma'ruzalarga kirishni aniqlab beradi, talabalar

darslarni qoldirmay yaxshi o'qishlari va imtihonlarga tayyor bo'lishlarini nazorat qilib boradi.

XVII asrdan boshlab tyutorlik tizimi rasman ingliz oliy ta'limi tizimining ajralmas qismi sifatida tan olinib boshlagan. Bugungi kun ma'lumotlariga qaraganda, zamonaviy Oksfordda 90 foiz, Kembrijda esa 75 foiz tyutorlar 1 yoki 2 talaba bilan ish olib boradi. Ular maxsus ma'lumotga ega bo'lmasalarda, talabalarga ham o'qish davomida, ham ta'til paytida rahbarlik qilish, ma'nan ustozlik qilish kabi

vazifalarga mas'ul.

Aniqrog'i, tyutor ishining asosiy shakli talaba bilan individual va jamoada ishlash yoki unga ta'lim-tarbiya maslahatchisi bo'lishdan iborat. Tyutorga yetakchilik, tashkilotchilik, tashabbuskorlik, intiluvchanlik, notiqlik mahorati, muloqatga kirishish, zamonaviy axborotkommunikatsiya va innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan

ishlash bo'yicha malakaga ega bo'lish, ta'lim-tarbiya jarayoniga doir normativ-huquqiy hujjatlarni bilish kabi bir qator umumiy talablar qo'yiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMALAR

Shaxsning hamkorlik faoliyatini ta'minlovchi asosiy mexanizm ularning munosabatlarini qanday tarzda tashkil etilganligi, muloqot o'rnatish malakasi, muloqot takti, munosabatlarning insonparvarlik xususiyatiga egaligi, muomalaga qiziqishlari va boshqa jihatlar bilan ham belgilanadi. Tadqiqotimizda hozirgi zamon Oliy ta'lim muassasasi tyutori bilan talabalarining muloqot maromiga ularning hamkorligini shartlovchi omillardan biri sifatida tan olish mumkin. Biz tadqiqotimizda tyutor bilan talabalar hamkorlik faoliyatida ustozning bu munosabatlardagi umumiy timsolini yoritishga imkon beradigan T.Liri metodikasidan foydalandik. Ushbu metodikadan foydalanishimizdan maqsad tyutor bilan talabalarining hamkorlik faoliyatida ustoz shaxsining roli va ularning o'zaro munosabatidagi yetakchi omillarning ahamiyatini aniqlashdan iborat edi. Shuni hisobga olib, biz metodikaning tavsifidan o'rin olgan yetakchi omillar yordamida pedagogika Oliy ta'lim muassasasi sub'ektlar o'rtasidagi munosabatlar xususiyatlarini o'rgandik. Biz tyutorning talabalar bilan muloqotga kirishishga qobiliyatligini, ularning munosabat o'rnatish imkoniyatlarini baholashga harakat qildik. Muloqot maromi va taktiga ko'ra, tyutor talabalariga nisbatan yuqori darajadagi muloqot malakasiga ega bo'lishi lozimdir. Tadqiqotimizda shunday bir holatni kuzatdikki, bu voqelik esa tyutor bilan talabalar munosabatida ishonchli biron-bir farqning kuzatilmayotganligini ko'rsatdi. Agar sub'ektlar munosabatida bir xillik kuzatiladigan bo'lsa, buni ijobiy holat sifatida e'tirof etish kerak, aksincha muloqot darajalarining o'rtacha qiymat atrofida ekanligini e'tirof etishni ancha mushkullashtiradi. Tyutorning muloqotga qobiliyati mabodo talabalaridan ortda qoladigan bo'lsa, u holda uning shogirdlariga ta'sir ko'rsatish imkoniyati shaxslilik mazmunidan saboq oluvchilarning ta'sir doirasiga tushib qolishidan dalolat beradi. Tyutori talabalar bilan munosabatida koordinatsiya yoki subordinatsiya o'rnatishning ham o'z maromi mavjud degan

xulosa chiqarishga imkon beradi. Tyutorning talabalar bilan ta'lim jarayonidagi muloqot doirasi faqat kognitiv, affektiv yoki xulqiy jihatdan baholanishi eng maqbul variant sanaladi. Demak, tyutorning muloqotga qobiliyatlik darajasi uning shogirdlar bilan yaqin ko'rsatkichda shakllanib qolishi pedagogik jarayonda salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Chunki bu guruhda talabalarining shaxsiy tashabbuskorligi ustozdan yuqori ekanligi, asosiy

xulosalarni saboq oluvchilar chiqarishsa, tyutorning pedagogik faoliyatida, asta-sekinlik bilan asteniklikni ortishiga va o'ziga ishonchsizlikning vujudga kelishiga olib keladi. Agar muloqot darajasida yoki munosabat o'rnatish tizimida tyutorning qadriyatlari pasayishiga imkon yaratuvchi ham sotsial, ham psixologik holatlarga duch kelinaversa, oqibatda ta'lim jarayonida so'zsiz yo'qotishlar yuz berishi mumkin. Tyutor

va talabalarning muloqot o'rnatishga qobiliyatini o'rganish uchun amalga oshirgan ikkinchi urinishimiz, ya'ni ularning natijalari orasidagi korrelyatsion aloqalarni aniqlashdan iboratdir.

O'ylaymizki, tyutor bilan talabalar hamkorlik sharoitini psixologik jihatdan takomillashtirishda ularning yosh davrlari psixologik xususiyatlarini inobatga olmasdan bo'lmashligini izlanishlar ko'rsatmoqda. Demak, I kurs talabalarining yangi ta'lim muhiti va unga moslashuvdagi, guruhning shakllanishi uchraydigan qiyinchiliklar «sub'ekt-ob'ekt» munosabatini «sub'ekt-sub'ekt» tizimiga aylanishgacha bosqichning tarkib topishida shakllanishidagi vaqt oralig'ining borligi, III kurslarda faoliyatning guruhli ko'rinishdan individual shaklga ko'chishi va o'zlarini yangi shaxslararo munosabat muhitiga o'tishga tayyorlik darajasi ayni paytdagi hamkorlik faoliyatida uzilishlarning keltirib chiqarishi mumkin, degan mulohazaga olib keladi. Shunday qilib, tyutorlarni o'rganish natijalarida ularning dominantligi ijobiy qiymatga ega bo'lsa-da, ammo ularda bir muncha salbiy do'stona munosabatlar mavjudli kuzatildi. Xulosa qilib aytilganda, ushbu munosabatlarda, ya'ni tyutorlar bilan talabalar munosabatlarida ko'proq ekstremal xulq-atvor yetakchilik qilayotganligini e'tirof etish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

1. Tyutor bilan talaba hamkorligida ularning bir birlarini munosabat sub'ekti sifatida qabul qilishda kommunikatorlik jihatlari yetakchi o'ringa ega. Chunki bugungi kunda pedagoglarning rasmiy-konvensionallik oralig'ini o'zida mujassamlashtirgan, oliy ta'lim muassasa sub'ektlarining muloqot darajalari va bir-biriga yaqinligi individual taktlarga nisbatan guruhli yaqinlik bir muncha tarqoqdir.

2. Tyutorning talabalarga nisbatan intilishi ham rasmiy darajada bo'lib, tyutor ular bilan individual holatda ham, guruhli holatda ham hamkorlikda rasmiylik yetakchilik qiladi. "Tyutortalaba" hamkorligi natijalari rasmiy darajada o'zaro hurmat va ishonch shakliga ko'chib o'tishi yuqori ahamiyatga molik voqelik sifatida e'tirof etiladi. Demak, tyutor bilan talabalar hamkorligining har ikkala sub'ektlari faoliyati maqsadlarining uyg'unlashuvi o'zaro simpatiya va empatiya, o'zaro hurmat va qo'llab quvvatlash tamoyillarini vujudga keltiradi.

REFERENCES

1. Avlaev, O. U., & Butaeva, U. A. (2021). Talaba psixologik kamoloti masalasi. Academic research in educational sciences, 2(5), 4-11.
2. Avlaev, O. U. (2021). Talabalar kamolotida ijtimoiy intellektning gender farqlari. «PSIXOLOGIYA" ILMIY JURNAL, 3441.
3. Avlaev, O. U. (2020). The role of social intelligence in personal development. Association with Novateur Publication India's A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 692-698.

4. Mamatkulov, H. A., Mamatkulova, Z. G., & Avlaev, O. (2020). Merkmale der Verbesserung der beruflichen Kompetenz von militärpädagogern im Prozess des Lernens von Fremdsprachen. Проблемы научной мысли, 7(5), 55-58.
5. Umirovich, A. O. (2021). FACTORS, INFLUENCE ON STUDENT DEVELOPMENT. INFORMATION TECHNOLOGY IN INDUSTRY, 9(3), 945-953.
6. Qurbonova, B. K., Avlaev, O. A. O'., & Abdukarimov, Sh. O'. O'. (2021). TASHISH JARAYONIDA AVTOMOBILLARNING EKSPLUATATSION XUSUSIYATINI BAHOLASH. Academic research in educational sciences, 2(12), 548-555.
7. Avlaev, O. U. (2021). O'QITUVCHINING BOSHQARUVCHANLIK USLUBLARI. Academic research in educational sciences, 2(10), 1239-1246.
8. Avlaev, O. U., & Butaeva, U. A. (2021). TALABA PSIXOLOGIK KAMOLATI MASALASI. Academic research in educational sciences, 2(5), 4-11.
9. Abdullaeva, Yu., & Avlaev, O. (2021). ESHITISHDA MUAMMOLARI BO'LGAN O'QUVCHILARNI KONSILIUM ASOSIDA LUG'AT BOYLIGINI OSHIRISH. Academic research in educational sciences, 2(5), 922-932.
9. Mirqosimova, X. M., & Avlaev, O. U. (2021). THE INTELLECTUAL DYNAMICS OF ADOLESCENTS. Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka, 1(2).

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
7-son

Nashr qilingan sana: 27.12.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172